

WERHOF

DOMSTOLENS DOM (Tredje Afdeling)

9. marts 2006 \*

I sag C-499/04,

angående en anmodning om præjudiciel afgørelse i henhold til artikel 234 EF, indgivet af Landesarbeitsgericht Düsseldorf (Tyskland) ved afgørelse af 8. oktober 2004, indgået til Domstolen den 2. december 2004, i sagen:

**Hans Werhof**

mod

**Freeway Traffic Systems GmbH & Co. KG,**

har

DOMSTOLEN (Tredje Afdeling)

sammensat af afdelingsformanden, A. Rosas, og dommerne J. Malenovský (refererende dommer), J.-P. Puissochet, S. von Bahr og U. Löhms,

\* Processprog: tysk.

generaladvokat: D. Ruiz-Jarabo Colomer  
justitssekretær: ekspeditionssekretær C. Strömholm,

på grundlag af den skriftlige forhandling og efter retsmødet den 12. oktober 2005,

efter at der er afgivet indlæg af:

- Hans Werhof ved Assessor R. Buschmann
- Freeway Traffic Systems GmbH & Co. KG ved Rechtsanwalt A. Löffler
- den tyske regering ved C. Schulze-Bahr, som befuldmægtiget
- Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved G. Rozet og F. Hoffmeister, som befuldmægtigede,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse den 15. november 2005,

afsagt følgende

### **Dom**

<sup>1</sup> Anmodningen om præjudiciel afgørelse vedrører fortolkningen af artikel 3, stk. 1, i Rådets direktiv 77/187/EØF af 14. februar 1977 om tilnærmelse af medlemsstaternes

lovgivning om varetagelse af arbejdstagernes rettigheder i forbindelse med overførsel af virksomheder, bedrifter eller dele af bedrifter (EFT L 61, s. 26, herefter »direktivet«).

- 2 Begæringen er indgivet i forbindelse med en tvist mellem Hans Werhof (herefter »sagsøgeren«) og Freeway Traffic Systems GmbH & Co. KG (herefter »sagsøgte«) vedrørende anvendelsen af en kollektiv overenskomst.

## Retsforskrifter

### *Fællesskabsbestemmelser*

- 3 Direktivets artikel 3 bestemmer:

»1. Overdragerens rettigheder og forpligtelser i henhold til en arbejdskontrakt eller et arbejdsforhold, som bestod på tidspunktet for overførslen i henhold til artikel 1, stk. 1, overgår som følge af denne overførsel til erhververen.

[...]

2. Efter overførsel i henhold til artikel 1, stk. 1, skal erhververen opretholde samme løn- og arbejdsvilkår, som gjaldt for overdrageren ifølge en kollektiv overenskomst,

indtil den kollektive overenskomst opsiges eller udløber, eller en anden kollektiv overenskomst træder i kraft eller får virkning.

Medlemsstaterne kan begrænse den periode, hvori løn- og arbejdsvilkårene skal opretholdes, såfremt denne periode er på mindst ét år.«

- 4 Disse bestemmelser blev i alt væsentligt videreført efter den ændring, der blev gennemført ved Rådets direktiv 98/50/EF af 29. juni 1998 om ændring af direktiv 77/187 (EFT L 201, s. 88), hvis gennemførelsesfrist udløb den 17. juli 2001.

### *Nationale bestemmelser*

- 5 Direktivets artikel 3 er gennemført i tysk ret ved § 613a, stk. 1, i Bürgerliches Gesetzbuch (herefter »BGB«), hvis første og andet punktum lyder således:

»Når en virksomhed eller en del af en virksomhed gennem en retshandel overføres til en anden indehaver, indtræder denne i de rettigheder og forpligtelser, som hidrører fra de arbejdsforhold, der bestod på overførelstidspunktet. Hvis disse rettigheder og forpligtelser er reguleret ved retsnormer i en kollektiv overenskomst eller ved en lokal overenskomst, udgør disse rettigheder og forpligtelser en del af arbejdsforholdet mellem den nye indehaver og arbejdstageren og må ikke ændres til ugunst for arbejdstageren, før der er forløbet et år fra overførelstidspunktet.«

**Twisten i hovedsagen og de præjudicielle spørgsmål**

- 6 Sagsøgeren blev den 1. april 1985 ansat af selskabet DUEWAG AG. Ifølge arbejdskontrakten skulle arbejdsforholdet reguleres af bestemmelserne i den generelle kollektive overenskomst og af den lønoverenskomst, der var gældende for stål-, metal- og elektronikindustrien i Nordrhein-Westfalen.
  
- 7 Denne overenskomst var indgået mellem arbejdsgiverforeningen for metal- og elektronikindustrien i Nordrhein-Westfalen (herefter »AGV«) og metalindustriforbundet (herefter »IG Metall«). På tidspunktet for ansættelsen var selskabet DUEWAG AG medlem af AGV.
  
- 8 Den 1. april 1999 blev selskabet efter omstrukturering til selskabet Siemens DUEWAG GmbH. Den 1. oktober 1999 overdrog dette selskab en del af sin bedrift, hvori sagsøgeren arbejdede, til sagsøgte. Sagsøgte er ikke medlem af nogen arbejdsgeversammenslutning, som indgår kollektive overenskomster.
  
- 9 Ved lokal overenskomst af 2. august 2001 indgik sagsøgte en aftale med samarbejdsudvalget om en lønskala til indplacering af de ansatte, idet virksomheden baserede sig på bestemmelserne i førnævnte kollektive overenskomst. Den 13. august 2001 indgik sagsøgte en anden lokal overenskomst om udbetaling af et engangsbeløb i form af løn.
  
- 10 Ved skrivelse af samme dag meddelte sagsøgeren, at han til gengæld for engangsbeløbet i forhold til sagsøgte gav definitivt afkald på alle de individuelle rettigheder, han eventuelt kunne gøre krav på hvad angår lønforhøjelse i henhold til en kollektiv overenskomst, som fandt anvendelse for perioden forud for ikraft-

trædelsen af denne lokale overenskomst. Den 29. august 2001 indgik sagsøgte med sagsøgeren en tillægsaftale til arbejdskontrakten, hvorefter sagsøgeren skulle oppebære grundlønnen i lønkategori 8 og et produktivitetstillæg.

- 11 Den 23. maj 2002 indgik IG Metall og AGV en ny kollektiv overenskomst for metal- og elektronikindustrien i Nordrhein-Westphalen, som fastsatte en lønforhøjelse på 2,6% og et supplerende tillæg fra den 1. juni 2003.
  
- 12 Sagsøgeren anlagde sag ved Arbeitsgericht Wuppertal med påstand om, at sagsøgte fra den 1. juni 2003 tilpligtes at udbetale ham forskellen mellem hans grundløn og det beløb, der var fastsat i den kollektive overenskomst af 23. maj 2002, samt det i overenskomsten fastsatte supplerende tillæg. Sagsøgerens påstand blev forkastet ved dom af 7. januar 2004.
  
- 13 Sagsøgeren appellerede sagen til Landesarbeitsgericht Düsseldorf. Efter denne domstols opfattelse kan § 613a, stk. 1, i BGB ifølge Bundesarbeitsgerichts faste praksis ikke danne grundlag for sagsøgerens påstande. Da Landesarbeitsgericht Düsseldorf imidlertid er i tvivl om, hvorvidt denne retspraksis er i overensstemmelse med artikel 3, stk. 1, i direktiv 98/50, har den besluttet at udsætte sagen og at forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:  
  
»1) Er det foreneligt med artikel 3, stk. 1, i [...] direktiv 98/50 [...] om ændring af direktiv 77/187 [...], hvis den erhvervende virksomhed, der ikke er omfattet af en kollektiv overenskomst, er bundet af en aftale mellem den overdragende virksomhed, der er omfattet af en kollektiv overenskomst, og arbejdstageren, hvorefter de til enhver tid gældende kollektive overenskomster, som den

overdragende virksomhed er omfattet af, finder anvendelse, og nærmere bestemt bundet således, at den kollektive overenskomst, der er gældende på datoen for virksomhedsoverførslen, finder anvendelse, men ikke kollektive overenskomster, der træder i kraft senere?

2) Såfremt dette spørgsmål besvares benægtende:

Er det foreneligt med artikel 3, stk. 1, i direktiv 98/50, hvis den erhvervende virksomhed, der ikke er omfattet af en kollektiv overenskomst, kun er omfattet af kollektive overenskomster, der træder i kraft efter datoen for virksomhedsoverførslen, så længe der består en sådan binding for den overdragende virksomhed?«

## Om de præjudicielle spørgsmål

### *Indledende bemærkninger*

- 14 Indledningsvis konstateres, at den forelæggende ret rejser spørgsmål vedrørende fortolkningen af direktivets artikel 3, stk. 1, som ændret ved direktiv 98/50.
- 15 Tvisten i hovedsagen vedrører imidlertid de retlige konsekvenser af en overførsel af en del af en bedrift, som fandt sted den 1. oktober 1999, dvs. på et tidspunkt, hvor fristen for gennemførelse af direktiv 98/50 endnu ikke var udløbet (jf. bl.a. dom af 11.11.2004, sag C-425/02, Delahaye, Sml. I, s. 10823, præmis 28).

- 16 Det er derfor ikke nødvendigt i forbindelse med de rejste spørgsmål at undersøge fortolkningen af direktivet, som ændret ved direktiv 98/50.

### *Om det første spørgsmål*

- 17 Den forelæggende ret ønsker med det første spørgsmål nærmere bestemt oplyst, om direktivets artikel 3, stk. 1, i tilfælde af en virksomhedsoverførsel og når der foreligger en arbejdskontrakt, der henviser til en kollektiv overenskomst, som overdrageren, men ikke erhververen, er part i, skal fortolkes således, at erhververen ikke er bundet af kollektive overenskomster, der er indgået efter den overenskomst, som var gældende på tidspunktet for nævnte overførsel.

### Indlæg for Domstolen

- 18 Sagsøgeren har anført, at det følger af Domstolens praksis, at når en individuel arbejdskontrakt omfatter en bestemmelse, som henviser til kollektive overenskomster indgået inden for en bestemt branche, har denne bestemmelse nødvendigvis en »dynamisk« karakter og henviser i henhold til direktivets artikel 3, stk. 1, til kollektive overenskomster indgået efter tidspunktet for virksomhedsoverførslen (jf. bl.a. dom af 14.9.2000, sag C-343/98, Collino og Chiappero, Sml. I, s. 6659, præmis 53, og af 6.11.2003, sag C-4/01, Martin m.fl., Sml. I, s. 12859, præmis 29, 48 og 54). I øvrigt følger en sådan fortolkning af meningen og formålet med direktivet, nemlig at beskytte arbejdstagerne i tilfælde af, at virksomheden skifter ejer, og især at sikre varetagelsen af deres rettigheder.



- 19 Sagsøgte og den tyske regering er derimod af den opfattelse, at kun den kollektive overenskomst, der er gældende på overførselstidspunktet, finder anvendelse. I modsat fald, dvs. hvis de kollektive overenskomster, som trådte i kraft efter overførselstidspunktet, fandt anvendelse på arbejdsgivere, som ikke havde deltaget i forhandlingerne, ville der være tale om en hindring for arbejdsgiverens aftalefrihed, som svarede til en ekspropriation. Endvidere er det vigtigt at tage hensyn til princippet om foreningsfrihed, som indebærer en ret for arbejdsgiveren til ikke at deltage i en sammenslutning eller en arbejdsgiverorganisation. Endelig følger det af direktivets formål og af ordlyden af direktivets artikel 3, stk. 1, at kun de rettigheder og forpligtelser, der for overdrageren følger af en arbejdskontrakt, som eksisterede på overførselstidspunktet, overføres til erhververen.
- 20 Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber har anført, at direktivets artikel 3, stk. 2, som tilsigter at opretholde de rettigheder, arbejdstageren har erhvervet kollektivt, og som pålægger arbejdsgiveren at bevare det arbejdsforhold, der er omfattet af en kollektiv overenskomst, indeholder to forskrifter, der finder anvendelse i det foreliggende tilfælde.
- 21 Dels vedvarer erhververens forpligtelse til fortsat at udbetale sagsøgeren den løn, som overdrageren havde aftalt individuelt, samt de supplerende tillæg, som var fastsat i den kollektive overenskomst, i overensstemmelse med »ækvivalensklau-sulen«, der gør de kollektive overenskomster indgået af overdrageren anvendelige på arbejdskontrakten, kun »indtil overenskomsten opsiges eller udløber«. Kommissionen er af den opfattelse, at den nye kollektive overenskomst, som blev indgået den 23. maj 2002 med virkning fra den 1. juni 2003, trådte i stedet for den kollektive overenskomst, som forpligtede erhververen i henhold til overførslen, således at erhververen ikke længere var bundet af denne overenskomst fra den 1. juni 2003.
- 22 Dels var sagsøgte ligeledes berettiget til at frigøre sig fra forpligtelsen til at overholde den kollektive overenskomst før dennes udløb, efter en periode på et år fra overførslen, eftersom den mulighed for at begrænse perioden for opretholdelse af arbejdsvilkårene, der er fastsat i direktivets artikel 3, stk. 2, andet afsnit, er blevet gennemført i tysk ret ved § 613a, stk. 1, andet led, i BGB.

## Domstolens svar

- 23 Det bemærkes først generelt, at en kontrakt er kendetegnet ved princippet om partsautonomi, hvorefter parterne bl.a. frit kan forpligte sig over for hinanden. I henhold til dette princip, og i et tilfælde som det i hovedsagen foreliggende, hvor sagsøgte ikke er medlem af nogen arbejdsgiversammenslutning og ikke er bundet af nogen kollektiv overenskomst, gælder de rettigheder og forpligtelser, som følger af en sådan overenskomst, derfor principielt ikke for sagsøgte. I modsat fald ville der, som generaladvokaten har påpeget i punkt 52 i forslaget til afgørelse, være tale om en tilsidesættelse af princippet om, at kontrakter ikke kan pålægge tredjemand forpligtelser.
- 24 Imidlertid ville en ubetinget anvendelse af ovennævnte princip ved en virksomhedsoverførsel og de konsekvenser, denne medfører for arbejdsforholdene, kunne medføre en forringelse af de rettigheder, som arbejdstageren har i henhold til sin arbejdskontrakt og til den kollektive overenskomst, som den arbejdsgiver, der overdrager virksomheden, var part i, men ikke den arbejdsgiver, der erhverver virksomheden. Dette er grunden til, at fællesskabslovgiver i forbindelse med en overførsel af virksomheden har villet sikre arbejdstagerne en særlig beskyttelse, som tilsigter at imødegå denne forringelse, som ville kunne følge af anvendelsen af nævnte princip.
- 25 Desuden fremgår det af Domstolens praksis, at direktivet har til formål at sikre, at arbejdstagerenes rettigheder opretholdes, når virksomheden skifter indehaver, idet arbejdstagerne kan forblive ansat i virksomheden under den nye indehaver på de vilkår, der er aftalt med overdrageren (jf. bl.a. dom af 10.2.1988, sag 324/86, *Daddy's Dance Hall*, Sml. s. 739, præmis 9, af 25.7.1991, sag C-362/89, *d'Urso m.fl.*, Sml. I, s. 4105, præmis 9, og af 12.11.1998, sag C-399/96, *Europièces*, Sml. I, s. 6965, præmis 37).
- 26 Det fremgår ligeledes af fast retspraksis, at direktivets regler skal anses for præceptive, for så vidt som det ikke er tilladt at fravige disse til ugunst for

arbejdstagerne (jf. dommen i sagen Martin m.fl., præmis 39). Heraf følger, at de på tidspunktet for en virksomheds overførsel mellem overdrageren og arbejdstagerne i vedkommende virksomhed bestående arbejdskontrakter eller arbejdsforhold automatisk overgår til erhververen alene på grund af overførslen (jf. i denne retning dommen i sagen d'Urso m.fl., præmis 20, og dom af 14.11.1996, sag C-305/94, Rotsart de Hertaing, Sml. I, s. 5927, præmis 18).

- 27 I det foreliggende tilfælde henviser den arbejdskontrakt, som sagsøgeren i hovedsagen var indehaver af, for så vidt angår lønningerne til en kollektiv overenskomst. Denne bestemmelse i arbejdskontrakten er omhandlet i direktivets artikel 3, stk. 1. I henhold til nævnte direktiv overgår de rettigheder og forpligtelser, der følger af en kollektiv overenskomst, hvortil arbejdskontrakten henviser, således automatisk til den nye ejer, selv om denne som i hovedsagen ikke er part i nogen kollektiv overenskomst. Følgelig fortsætter de rettigheder og forpligtelser, der følger af en kollektiv overenskomst, med at gælde for den nye ejer efter overførslen af bedriften.
- 28 Hvad angår fortolkningen af direktivets artikel 3, stk. 1, kan en bestemmelse om henvisning til en kollektiv overenskomst ikke have en større rækkevidde end den overenskomst, hvortil den henviser. Følgelig bør der tages hensyn til direktivets artikel 3, stk. 2, som indeholder begrænsninger af princippet om anvendeligheden af den kollektive overenskomst, hvortil arbejdskontrakten henviser.
- 29 Dels opretholdes de arbejdsvilkår, der er omfattet af denne kollektive overenskomst, kun indtil denne opsiges eller udløber, eller en anden kollektiv overenskomst træder i kraft eller får virkning. Det fremgår således på ingen måde af direktivets ordlyd, at fællesskabslovgiver har haft til hensigt at lade erhververen være bundet af andre kollektive overenskomster end den, der var gældende på tidspunktet for overførslen, og følgelig at pålægge efterfølgende at ændre arbejdsvilkårene ved anvendelse af en ny kollektiv overenskomst indgået efter overførslen. En sådan vurdering er desuden i overensstemmelse med formålet med nævnte direktiv, som indskrænker sig til at varetage de af arbejdstagernes rettigheder og forpligtelser, som var gældende på

tidspunktet for overførslen. Derimod har direktivet ikke haft til hensigt at beskytte blotte forventninger og dermed de hypotetiske fordele, der følger af de kollektive overenskomsters fremtidige udviklinger.

- 30 Dels kan medlemsstaterne begrænse den periode, hvori arbejdsvilkårene i henhold til en kollektiv overenskomst skal opretholdes, såfremt denne periode er på mindst et år. Sidstnævnte begrænsning er i et vist omfang subsidiær, da den kan finde anvendelse, såfremt ingen af de førnævnte situationer, dvs. den eksisterende kollektive overenskomsts opsigelse eller udløb eller en ny overenskomsts ikrafttræden eller virkning, finder sted inden for en frist på et år efter overførslen.
- 31 Selv om de af overførslen berørte arbejdstageres interesser i overensstemmelse med direktivets formål skal beskyttes, kan der imidlertid desuden ikke bortses fra erhververens interesser, idet denne bør være i stand til at foretage de tilpasninger og ændringer, der er nødvendige af hensyn til fortsættelsen af hans aktiviteter.
- 32 I denne forbindelse bemærkes, at der ifølge Domstolens faste praksis ved fortolkningen af direktivets bestemmelser skal tages hensyn til princippet om Fællesskabets retsordens enhed, som kræver, at den afledte fællesskabsret skal fortolkes i overensstemmelse med de almindelige fællesskabsretlige principper (jf. i denne retning dom af 1.4.2004, sag C-1/02, Borgmann, Sml. I, s. 3219, præmis 30).
- 33 Det bemærkes, at foreningsfriheden, som ligeledes omfatter retten til ikke at være medlem af en faglig organisation (jf. i denne retning Menneskerettighedsdomstolens dom af 30.6.1993, Sigurjónsson mod Island, serie A, nr. 264, § 35, og af 25.4.1996, Gustafsson mod Sverige, *Recueil des arrêts et décisions* 1996-II, s. 637, § 45), er knæsat i artikel 11 i den europæiske konvention til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder, undertegnet i Rom den 4. november 1950, og indgår blandt de grundlæggende rettigheder, som efter Domstolens

faste praksis er beskyttet i Fællesskabets retsorden (dom af 15.12.1995, sag C-415/93, Bosman, Sml. I, s. 4921, præmis 79), således som det påpeges i artikel 6, stk. 2, EU (jf. dom af 6.3.2001, sag C-274/99 P, Connolly mod Kommissionen, Sml. I, s. 1611).

- 34 Hvis der, som sagsøgeren har gjort gældende, blev foretaget en »dynamisk« fortolkning af kontraktens henvisningsbestemmelse som nævnt i denne doms præmis 18, ville dette indebære, at de fremtidige kollektive overenskomster finder anvendelse på den erhverver, som ikke er part i den kollektive overenskomst, og at der ville kunne rejses tvivl om dennes grundlæggende ret til ikke at tilslutte sig en sammenslutning.
- 35 Derimod gør en »statisk« fortolkning af nævnte bestemmelse, som sagsøgte i hovedsagen og den tyske regering har gjort gældende, det muligt at undgå, at erhververen af bedriften, som ikke er part i den kollektive overenskomst, forpligtes af de fremtidige udviklinger i overenskomsten. Erhververens foreningsfrihed sikres således fuldt ud.
- 36 Under disse omstændigheder kan sagsøgeren ikke gøre gældende, at en bestemmelse, som er indeholdt i en individuel arbejdskontrakt, og som henviser til de kollektive overenskomster, der er indgået inden for en bestemt branche, nødvendigvis har en »dynamisk« karakter og i medfør af direktivets artikel 3, stk. 1, henviser til de kollektive overenskomster, der er indgået efter tidspunktet for overførslen af virksomheden.
- 37 Herefter skal det første spørgsmål besvares med, at direktivets artikel 3, stk. 1, skal fortolkes således, at den, når arbejdskontrakten henviser til en kollektiv overenskomst, som overdrageren er bundet af, ikke er til hinder for, at erhververen, som ikke er part i en sådan overenskomst, ikke er bundet af kollektive overenskomster, der er indgået efter den overenskomst, som var gældende på tidspunktet for overførslen af bedriften.

*Om det andet spørgsmål*

- 38 Under hensyn til besvarelsen af det første spørgsmål er det uforholdsmæssigt at besvare det andet spørgsmål.

**Sagens omkostninger**

- 39 Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den forelæggende ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagens omkostninger. Bortset fra nævnte parterers udgifter kan de udgifter, som er afholdt i forbindelse med afgivelse af indlæg for Domstolen, ikke erstattes.

På grundlag af disse præmisser kender Domstolen (Tredje Afdeling) for ret:

**Artikel 3, stk. 1, i Rådets direktiv 77/187/EØF af 14. februar 1977 om tilnærmelse af medlemsstaternes lovgivning om varetagelse af arbejdstagernes rettigheder i forbindelse med overførsel af virksomheder, bedrifter eller dele af bedrifter skal fortolkes således, at den, når arbejdskontrakten henviser til en kollektiv overenskomst, som overdrageren er bundet af, ikke er til hinder for, at erhververen, som ikke er part i en sådan overenskomst, ikke er bundet af kollektive overenskomster, der er indgået efter den overenskomst, som var gældende på tidspunktet for overførslen af bedriften.**

Underskrifter